

ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, КУЛЬТУРИ, НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ
ТА РЕЛІГІЙ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ ІМЕНІ Т.Г.ШЕВЧЕНКА

The background features a sepia-toned photograph of a grand, classical-style building with columns. In the foreground, several people are walking on a sidewalk. The top right corner of the image area is decorated with a silhouette of leaves.

СКАРБИ ТА РУЇНИ МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО

*Бібліографічна листівка
для користувачів-учнів 5-9 класів
(до 180-річчя з дня народження
видатного драматурга та письменника)*

Хмельницький
2020

Конверт із зображенням М.Старицького

Пам'ятник Проні Прокопівній та Свириду Голохвастову – героям п'єси М.Старицького в Києві

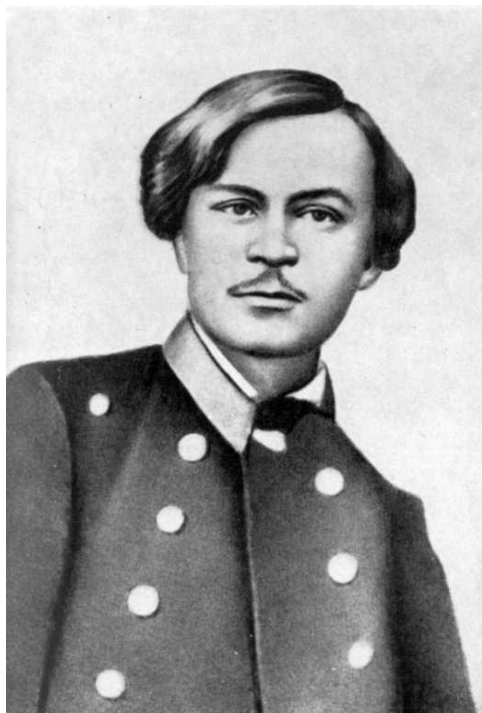
Старицький Михайло Петрович – поет, перекладач, прозаїк, видатний драматург, один із організаторів українського театру і видавничої справи в Україні.

Народився Михайло Старицький 2 грудня 1840 р. в селі Кліщинці Золотоніського повіту Полтавської губернії (тепер Чорнобаївського району Черкаської області) у дворянській родині. Коли хлопчикові йшов п'ятий рік – помер батько, а невдовзі не стало і матері.

Дитячі роки його пройшли у сім'ї родича по матері Віталія Лисенка – батька майбутнього композитора Миколи Лисенка. Ще будучи студентом, одружився із сестрою Миколи Софією Віталіївною.

У 1864 р. Михайло закінчив Київський університет (вчився на фізико-математичному, а згодом на юридичному факультетах) і постійно жив у Києві, проте у 1869-1882 роках щороку подовгу жив на Поділлі. Сюди він приїздив у справах: то купував маєтки для проживання, то продавав їх через борги. Наприклад, з вересня 1879 р. понад 3 місяці Старицький із дружиною перебував у Кам'янці-Подільському.

Щовесни з родиною Старицький приїжджав у подільське село. У кінці серпня сім'я поверталася до Києва, а сам Михайло Петрович затримувався тут до листопада. Подільська природа, працьовиті та привітні люди надихали його на творчість. У селі Садовому Старицький створив прекрасні інтимні і пейзажні вірші, серед них таку перлину, як “Виклик” (“Ніч яка, Господи! Місячно, зоряно”). Цей вірш покладений на музику Миколою Лисенком, став воістину народною піснею. У віршах “Нема правди”, “Останні сили дарма трачу” – болючі слова правди про важку долю простих подолян.

Загалом Михайло Старицький залишив велику поетичну спадщину. А розпочинав він свою поетичну творчість із перекладів та переспівів творів російських та зарубіжних письменників: Крилова, Пушкіна, Лермонтова, Некрасова, Гете, Байрона, Шекспіра та інших.

У 1873 р. він перекладає та видає власним коштом казки Андерсена, байки Крилова, повісті Гоголя.

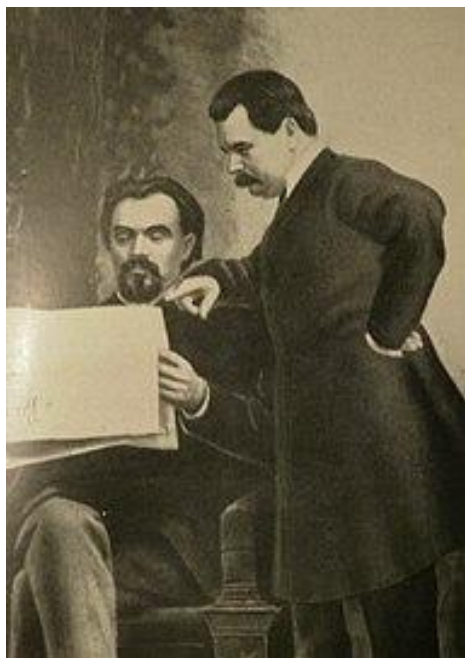
У 1883 р. виходить друком поетична збірка письменника “З давнього зшитка. Пісні та думи”. Віршував письменник фактично все своє життя. Перші вірші почав писати ще в гімназії, а останній вірш “Двері, двері зачиніть!..” написав за кілька днів до смерті. Його поетичні твори переважно громадянських настроїв. В них оспівується ідея патріотизму, любов до рідного краю, звучать роздуми та заклики до боротьби за кращу долю народу (“До України”, “Гетьман”, “На спомин Котляревському”, “Поклик до братів слов’ян”).

У багатьох поетичних творах письменник піддавав гострому осуду найганебніші риси тогочасного суспільства: знущання над бідними, поневолення селянства, жорстокість панів, відсутність просвіти (“Нема правди”, “За лихими владарями...”, “Місто спить”, “Що не день, то гірша мир трухлявий...”, “Серце моє нудне...”, “Нива”, “До молоді”, “До України”), в яких глибока синівська любов до рідного краю, замилювання прекрасною природою супроводжується гірким почуттям поета, який бачить злиденне життя трудящих, страждання бідняків.

М.Старицький був чудовим майстром пейзажної лірики, відтворення інтимних почуттів. Такі поезії, як вже згадувані “Виклик”, “Туман хвилями лягає”, “Не сумуй, моя зірко кохана”, “На озері”, “Сльоза” та інші, музику до яких написав М.Лисенко, стали народними піснями.

На переконання І.Франка, в поезії Старицького вперше українською мовою заговорив новий ліричний герой-інтелігент.

Він звернувся до своїх сучасників без традиційної маски “мужицького поета”, тому за ним пішла ціла фаланга молодших, в тому числі Грінченко, Самійленко, Леся Українка та інші.

У 1880-1881 роках, мешкаючи в селі Карпівці (неподалік тодішнього Проскурова, нині Хмельницького), Старицький написав кілька нарисів. Під псевдонімом “Карпівець” та “Подолянин” вони були надруковані у київських газетах “Зоря” і “Труд”. Найгостріша з публікацій “Остроумие урядника”. Саме на Поділлі Старицький переклав на українську мову сербські народні думи, трагедію Шекспіра “Гамлет”. У 1880 р. він написав чудове лібрето п’ятитактної опери “Тарас Бульба”.

У 1882 р. Старицький продає маєток і вже більше не приїжджає на Поділля.

Як всебічно освічена і обдарована людина, М.Старицький заявив про себе в різних сферах українського культурного життя. З 1883 р. разом з М.Кропивницьким він очолив першу українську професійну театральну трупу, до якої ввійшли такі талановиті актори, як М.Садовський, І.Карпенко-Карий, М.Заньковецька, П.Саксаганський та інші. У 1885-1891 роках театр виділився із цієї трупи. Це був початок справді народного реалістичного театру. Старицький вклав у його становлення великі власні кошти, виручені від продажу маєтку.

Багатогранність його громадсько-культурної діяльності значною мірою зумовлена різнобічністю його творчого обдаровання, яке найбільш яскраво розквітло на літературній ниві.

Молодий український театр постійно відчував репертуарний голод, тому М.Старицький написав у цей час ряд оригінальних творів. Зокрема, створив біля 30 п’єс. Почавши з інсценізації творів М.Гоголя (оперета “Різдвяна ніч”, п’єса “Сорочинський ярмарок”, драма “Тарас Бульба” та інші), Старицький вишукував сюжети і теми для інсценізацій. Так було створено комедію “За двома зайцями” (із мало сценічної п’єси І.Нечуя-Левицького), яка і сьогодні користується неабияким успіхом у глядача.

Повість польського письменника Ю.Крашевського “Хата за селом” лягла в основу драми “Циганка Аза”. До речі, Ю.Крашевський довгі роки жив у селі Киселі Старокостянтинівського повіту і дія його повісті відбувається в подільському селі.

За сюжетом роману французького письменника К.Францоza було створено цікаву драму “Юрко Довбуш”. Такими творами драматург значно збагатив репертуар українських театрів. Однак значне місце Михайла Старицького в історії української драматургії займають його власні оригінальні п’єси. Це цілий ряд драм на тогочасні та історичні теми та декілька водевілів, зокрема успіх мали водевілі “Як ковбаса та чарка, то минеться сварка”, “По-модньому”, “Чарівний сон”.

Проте, набагато більше письменник приділяв уваги створенню широких драматургічних полотен про українське пореформене село і місто. Саме в драмі він мав змогу розкрити тогочасні соціальні протиріччя та реалістично показати важкі умови життя і праці сільських бідняків та прогресивної інтелігенції. Цим проблемам письменник присвятив ряд своїх п’єс, зокрема “Не судилось”, “Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці”, “У темряві”, “Талан”, “Крест життя”.

Особливе місце у його драматургічному доробку займає п’єса “Не судилось”. В її основі лежить тема нещасного кохання бідної селянської дівчини з поміщицьким сином. Довгий час царська цензура забороняла ставити п’єсу на сцені, тому що основний її конфлікт має соціальний характер – протиріччя між поміщиком і селянством у перші роки скасування кріпосного права.

У цьому творі письменник розвінчує панство, яке, прикриваючись фальшивим народолобством, залишалось глибоко ворожим народові. Герой п’єси панич-ліберал Михайло Ляшенко, захопившись в університеті модними ідеями про зближення панів з народом, під час канікул відвідує гулянки селянської молоді. Невдовзі закохується у бідну дівчину Катрю Дзвонарівну, але коли постало питання про одруження з нею, показав своє справжнє нутро: він уникає шлюбу із простою селянкою. Дівчина закінчує життя самогубством. Отож, у цій драмі Старицький підняв болючі питання тогочасної дійсності, правдиво відтворив важливі сторони життя і побуту як панства, так і селянства. Колоритно та яскраво показав побут та зміст життя поміщиків Ляшенків, заповнених мерзотою та розпустою, змалював справжнє “панське болото”, далеке від народолобства. Ця п’єса підняла надзвичайно актуальні питання тогочасного життя, тому дістала позитивну оцінку в українського письменства. Досить високо її оцінили М.Костомаров та І.Франко.

Неабиякий успіх у глядача мали історичні п'єси “Богдан Хмельницький” (1887), “Маруся Богуславка” (1897), “Оборона Буші” (1898). Дія п'єси “Оборона Буші” відбувається на Поділлі в XVII столітті, коли український народ повстав проти польського поневолення.

Вистави ставились на високому професійному рівні. Після успішних гастролей містами України, власті заборонили українській трупі виступати в межах Київської губернії. Проте, популярність театру Старицького швидко зростає. Театр гастролює у 1886-1887 роках в Москві, Петербурзі, а далі – у Варшаві, Вільнюсі, Мінську, Тбілісі та інших містах.

Коли Старицький за станом здоров'я змушений був відійти від театральних справ, взявся писати прозові твори, переважна більшість яких присвячена боротьбі українського народу за незалежність і свободу, насамперед національно-визвольній війні 1648-1654 років.

Першою у 1891 р. була написана повість “Осада Буші”, згодом надрукована українською мовою “Облога Буші”. З 1894 р. письменник почав працювати над трилогією “Богдан Хмельницький”, “Перед бурей”, “Буря”, “У пристани”. Вона є справжньою епопеєю визвольної війни 1648-1654 років, одним із визначних творів тогочасної української літератури.

У трилогії йдеться про життя, становлення особистості, величезний внесок в історію боротьби українського народу за волю та незалежність прославленого гетьмана України Богдана Хмельницького. Захоплюючий, повний колізій сюжет першого роману “Перед бурей” продовжується у не менш цікавому романі “Буря”. Загубивши надію заманити на свій бік Богдана Хмельницького, зробити його своїм слугою, шляхта вирішила фізично знищити козацького отамана. Однак, Богдану чудом вдається уникнути смерті. У другій частині трилогії “Буря” надзвичайно захоплююче письменник розповідає про трагічні та героїчні події в житті самого Богдана Хмельницького та України в цілому: розгром хутора Суботова, трагічна загибель сина Андрія, глуми польської шляхти над козацьким ватажком. Повертаючись із Варшави додому, Богдан Хмельницький знову бачить по всій Україні біль та страждання простого люду, тому закликає всіх до боротьби проти гнобителів.

Захоплююче та історично правдиво змальовує письменник розгром польського війська під Жовтими Водами і Корсунем. Про невпинну боротьбу українського народу за свободу і незалежність автор розповідає

і в третій частині “У пристани”. Йдеться про жорстокі бої під Пилявцями, Збаражем, Берестечком, про складні дипломатичні перипетії того часу.

У 1891-1903 роках було написано ще чотири великі історичні романи: “Молодость Мазепы” (1898), “Руина” (1899), “Последние орлы” (1901), “Разбойник Кармелюк” (1903), в яких відтворювалися події від доби Богдана Хмельницького до часів Коліївщини. Так, у романі “Руїна” та “Молодість Мазепи” йдеться про

діяльність генерального писаря правобережного гетьмана Дорошенка Івана Мазепи, який боровся і проти московських, і проти польсько-шляхетських поневолювачів. В романі “Руїна” поряд із головним героєм докладно замальовується ситуація, в якій опинилася Україна – стан руїни.

Однак, виправити це становище не можуть очільники двох роз’єднаних Україн – Петро Дорошенко та Дем’ян Многогрішний. І тільки Іван Мазепа надзвичайно талановитий політик, великий патріот є саме тією особою, яка в змозі вирвати Україну з ворожих пазурів, урятувати й дати їй самостійне життя.

Майже всі прозові твори М.Старицький писав російською мовою, оскільки змушений був друкувати їх у російській періодиці, адже жив на гонорари від цих публікацій та мріяв про видання своїх творів українською мовою.

До животрепетних проблем тогочасного села, до зображення класової нерівності звертається письменник у повістях “Непокорный”, “Безбатченко”, в оповіданнях “Остроумие урядника”, “Даровой хлеб”, “Вареники”, “Орися”, “Дохторит” та інших.

У багатьох своїх повістях М.Старицький писав, що події відбуваються на Поділлі. У повісті “Заклятий скарб” (“Подільська легенда”) з перших слів письменник пише: “Недалеко від Кам’янця, за теперішнім селом Устям, Дністро повертає круто на південь... Лівий берег, підточений хвилею, рябить чорними ямами, печерами, між якими зіє одна страшенною пащею, а зверху він навис над водою і загрожує роздавити кожного своїм тяжезним огруддям”.

В останні роки життя М.Старицький був одним із організаторів Всеросійського театрального товариства, а в 1897 р. за його участю відбувся Перший всеросійський з’їзд діячів сцени.

У Києві Старицький очолює літературно-артистичне товариство, продовжує літературну та видавничу діяльність. У 1903 р., незважаючи на тяжку недугу, він почав готувати видання альманаху “Нова рада”, але здійснити цей задум йому не вдалося. Альманах побачив світ уже після його смерті.

Помер М.Старицький 27 квітня 1904 р. в Києві. Навіть перед смертю Михайло Петрович продовжував працювати, писав свою останню поезію “Морітурі”. Рядки із цього твору “Нехай Україна у щасті буя, у тім нагорода і втіха моя” викарбувані на його надгробку на Байковому кладовищі.

Українці свято шанують творчість та пам'ять про великого письменника та драматурга Михайла Старицького. Постановки його творів з успіхом проходять на сценах театрів і сьогодні, поезія та проза включена до шкільних програм. Його багатогранна діяльність та плідна творчість високо шанується і в нас, на Поділлі. Ім'ям Михайла Старицького у 2009 р. названо Хмельницький обласний академічний музично-драматичний театр. Безмежна любов до людей, щире бажання бачити їх вільними та щасливими зробили його життя і творчість безсмертними.

Тернистий шлях родини М.Старицького

– Батько Петро Іванович Старицький був ротмістром в уланах, помер, коли Михайлові йшов п'ятий рік.

– Мати Анастасія Захарівна походила із славнозвісної родини Лисенків, померла, коли хлопчиківі йшов дванадцятий рік.

– Дружина Софія Віталіївна (померла у 1928 р.) була сестрою Миколи Лисенка.

– У М.Старицького було п'ятеро дітей:

- Старша дочка – Марія Михайлівна була актрисою, режисером, педагогом. Багато гастролювала, грала в різних театрах.

- Друга дочка – Людмила Михайлівна Старицька-Черняхівська – відома письменниця, драматург, поетеса. Вона працювала в усіх жанрах, притаманних батькові. В 30-х роках ХХ століття вона була ув'язнена. У 1938 р. втратила дочку, катовану і вбиту у застінках НКВС. Не знаючи цього, розшукувала її по таборах, а перед взяттям німцями Києва, була

заарештована і ув'язнена як націоналістка. Під час етапування вона, 73-літня, не витримала і померла, місце поховання не відоме.

- Третя дочка – Оксана Михайлівна – викладала музику, стала дитячою письменницею. Її чоловік – Іван Стешенко – був першим міністром освіти УНР (його вбили у 1918 р.).

- Молодша дочка – Ольга померла в 11-річному віці.

- Син Юрій Михайлович – юрист за освітою. Через участь у студентських демонстраціях, перебував під постійним наглядом поліції. Керував українською “Просвітою”, потім був змушений виїхати до Сухумі. Там займався адвокатською практикою, помер у 1936 р.

У роки радянської влади практично всіх членів родини Старицьких було репресовано. Головне звинувачення – “націоналізм”. Вціліла лише одна онука – Ірина Іванівна Стешенко, дожила до поважного віку. Вона була актрисою і перекладачкою, зберегла частину архіву загиблих матері, тітки, двоюрідних брата і сестри.

Твори М.Старицького

- ◆ Старицький М.П. **Вибрані твори** : п'єси, повісті та оповідання, поезії / М.П.Старицький ; худож. Ю.П.Шейніс. – Київ : Дніпро, 1971. – 466 с.
- ◆ Старицький М.П. **За двома зайцями** : комедія з міщанського побуту / М.П.Старицький. – Київ : Молодь, 1996. – 95 с. – (Джерело).
- ◆ Старицький М.П. **Кармелюк** / М.П.Старицький. – Київ : Дніпро, 1971. – 707 с.
- ◆ Старицький М.П. **Не судилося** : п'єси / М.П.Старицький. – Київ : Школа, 2009. – 304 с. – (Бібліотека шкільної класики).
- ◆ Старицький М.П. **Облога Буші** : твори шкільної програми для обов'язкового читання та вивчення / М.П.Старицький. – Київ : Школа, 2009. – 208 с. – (Бібліотека шкільної класики).
- ◆ Старицький М.П. **Останні орли** : істор. повість із часів гайдамаччини / М.П.Старицький ; пер. з рос. М.Шумила, Є.Михайлюка. – Хмельницький : Поділля, 1996. – 671 с.
- ◆ Старицький М.П. **Поетичні твори. Драматичні твори** / М.П.Старицький ; вступ. ст. С.Д.Зубков ; упоряд. і прим. М.Т.Максименко. – Київ : Наук. думка, 1987. – 576 с. – (Бібліотека української літератури. Дожовтнева українська література).
- ◆ Старицький М.П. **Руїна** : істор. проза / М.П.Старицький ; упоряд. О.В.Ковалевський. – Харків : Факт, 2008. – 624 с.

Прочитайте про Михайла Старицького:

- ◆ **Александрова Г. Порівняння як аргумент: “Своє” і “чуже” у п’єсах М.Старицького / Г.Александрова // Дивослово. – 2005. – № 12. – С. 27-31.**
- ◆ **Батько українського театру : до 170-річчя від дня народження М.П.Старицького (1840-1904) // Календар знаменних і пам’ятних дат. – 2010. – № 4. – С. 136-144.**
- ◆ **Гриневич В. З історії написання та публікації історичної художньої прози Михайла Старицького / В.Гриневич // Укр. література в загальноосв. школі. – 2004. – № 7. – С. 59-62.**
- ◆ **Гураль О. “Два зайці” варті маєтку і заводу : 170 років тому народився засновник укр. професійного театру М.Старицький / О.Гураль // Урядовий кур’єр. – 2010. – 14 груд.**
- ◆ **Додаток до прочитаного, що стане в пригоді вчителю та учню // Старицький М. Не судилося / М.Старицький. – Київ, 2009. – С. 288-302.**
- ◆ **Зубков С.Д. Михайло Старицький / С.Д.Зубков // Старицький М. Поетичні твори. Драматичні твори / М.Старицький. – Київ, 1987. – С. 5-28.**
- ◆ **Ковалевський О. Михайло Старицький: скарби і руїни / О.Ковалевський // Старицький М. Руїна : історична проза / М.Старицький. – Київ, 2008. – С. 3-12.**
- ◆ **Ковпик С. Перший рімейк Михайла Старицького / С.Ковпик // Укр. література в загальноосв. школі. – 2012. – № 10. – С. 10-12.**
- ◆ **Коломієць В. Добра і правди син. М.Старицький – драматург / В.Коломієць. – Київ : Либідь, 1993. – 64 с.**
- ◆ **Левчик Н. Михайло Старицький: багатогранність таланту / Н.Левчик // Дивослово. – 2005. – № 12. – С. 20-26.**
- ◆ **Назаренко Є. Поділля і Михайло Старицький / Є.Назаренко // Подільські вісті. – 2008. – 21 листоп.**
- ◆ **Михайло Старицький (1840-1904) // Усі українські письменники. – Харків, 2007. – С. 195-199.**
- ◆ **Михайло Старицький. Життя і творчість. Багатогранність діяльності // Українська мова та література. – 2010. – № 38-40. – С. 28-32.**
- ◆ **Новиков А. Творчість Михайла Старицького в контексті літературно-мистецького процесу / А.Новиков // Укр. мова і література в школі. – 2008. – № 4. – С. 49-54.**

- ◆ Петриченко Т. **Вогонь не згасне, не замре...** / Т.Петриченко // Старицький М. Не судилося / М.Старицький. – Київ, 2009. – С. 3-8.
- ◆ Погребенник В. **Михайло Старицький 1840-1904** / В.Погребенник // Українська мова та література. – 2004. – № 21-24. – С. 40-49.
- ◆ Поліщук В. **Інтелігенція і народ у новелістиці Михайла Старицького** / В.Поліщук // Дивослово. – 2003. – № 11. – С. 6-11.
- ◆ Поліщук В. **“Цього жанру нам бракувало...”** : історико-пригодницькі твори М.Старицького / В.Поліщук // Укр. мова та література. – 2003. – № 35. – С. 5-8.
- ◆ Пчілка О. **Михайло Петрович Старицький** / О.Пчілка // Дивослово. – 2004. – № 10. – С. 74-77.
- ◆ Сваричевський А. **Він був благодійником і духовним батьком українського театру** : М.Старицькому – 170 років / А.Сваричевський // Подільські вісті. – 2010. – 23 груд.
- ◆ Сваричевський А. **Михайло Старицький і Поділля** / А.Сваричевський // Українець Поділля. – 2008. – № 1. – С. 8.
- ◆ Тетеріна О. **Інонаціональна література у творчості Михайла Старицького** / О.Тетеріна // Дивослово. – 2010. – № 11. – С. 48-52.

Пам'ятник Проні Прокопівній та Свириду Голохвастову – героям п'єси М.Старицького у Черкасах

Меморіальна дошка на фасаді будинку в Києві, де проживав М.Старицький